

Egyházi Kulturális Javak Pápai Bizottsága

Egyházi könyvtárak szerepe az Egyház missziójában

1994. március 19.

Fordította: Dr. Varga Lajos

Budapest 2011. OKGyK

A mű eredeti címe:

Le biblioteche ecclesiastiche nella missione della Chiesa
Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa
Roma, 19 marzo 1994.

EGYHÁZI KULTURÁLIS JAVAK PÁPAI BIZOTTSÁGA

Prot.N. 179/91/ 35

Róma. 1994. március 19.

Excellenciás Érsekeknek és Püspököknek
Székhelyükön

Excellenciás Úr!

Az Egyházi Kulturális Javak Pápai Bizottsága elkötelezettje annak, hogy valóra váltsa a Szentatya, II. János Pál pápa azon óhaját, miszerint megerősíteni kívánja „az Egyház pasztorális jelenlétét” a kultúra és a kulturális javak életterében, valamint hogy érvényt szerezzen erre vonatkozó irányelveinek. (vö. II. János Pál: motu proprio „Inde a Pontificatus Nostri Initio” 25. III. 1993, Proemio.)

E célból a „Pastor Bonus” (vö. Proemio e art. 4.) apostoli határozat előírásait szem előtt tartva – melyet az említett „motu proprio” is megerősít és megújít – a Pápai Bizottság annak érdekében igyekezett tevékenykedni, hogy Isten népe, s mindenekelőtt a felszentelt és leendő papok „magis magisque consciusque fiat” (minél inkább tudatában legyenek) a „kulturális javak” szerepe fontosságának és szükségességének a hit elmélyítése, kifejezése terén. Éppen ezért került sor egy korábbi dokumentum kiadására, hogy ezen problémákra teológiai és pasztorális képzésük során felhívják a leendő presbiterek figyelmét (Vö. Lettera circolare agli Ecc.mi Vescovi, 15. X. 1992.) Kidolgozás alatt van három másik dokumentum, melyek hangsúlyozni kívánják az *egyházművészet* értékét, jelentőségét; az *egyházi archívumok* odaadó gondozásának fontosságát; valamint az egyházi közösségek életének és művelődésének vonatkozásában a *könyvtárak* hasznosítása iránti elkötelezettség megújítását.

Éppen ezért szeretnénk ebben a körlevélben felhívni a figyelmet az

EGYHÁZI KÖNYVTÁRAK SZEREPÉRE AZ EGYHÁZ MISSZIÓJÁBAN.

„Hozd el a könyveket, de főként a pergameneket” (2 Tim.4,13).

Ez volt Szent Pál üzenete Timóteushoz, amikor ő már csak az élet leglényegesebb dolgaira szorítkozott, mert érezte, hogy annak alkonyához érkezett, és arra akarta felhasználni a maradék időt, hogy „a pogányok valamennyien meghallják az üzenetet” (2 Tim. 4, 17).

1. Az Egyház, a kultúra, kulturális javak, könyvtárak

1.1. Az Egyház is – melyet Krisztus azért alapított, hogy minden nép számára elvigye az üdvösség jó hírét, és hogy megőrizze annak élő emlékezetét; a közösségek és kultúrák hagyományain belül, amelyek kebelében a hit elsajátítása gyökeret vert –, gondját viseli a könyveknek és pergameneknek, mert minden nép és nemzet kultúrája iránt bensőséges érdeklődést mutat. Az Egyház egész története során felhasználta a különböző kultúrákat, hogy a keresztyén üzenetet elterjessze és magyarázza, hogy annak tanulmányozását és ismeretét elmélyítse. (II. Vatikáni Zsinat „Gaudium et Spes” pasztorális konstitúció, 7. XII. 1965, N.58.) Másként kifejezve: az evangélium hirdetése az Egyház élete és gondolkodása által természete szerint magával hozza az „inkulturáció” fejlődését, mely végül nem más, mint „az evangélium megtestesülése a helyi kultúrákban”, és „ezen kultúráknak az Egyház életébe való

beépülése”. (Vö. II. János Pál, Lettera Enciclica „Slavorum Apostoli” 2. IV. 1985, N. 21; vö. „Exeunte Coetu Secundo, rapporto finale del Sinodo straordinario” 1985, II.D.4.)

Innen is ered az a rendkívül figyelmes magatartás, hogy a Katolikus Egyház megőrizz minden tanúságtételt, különösen azokat, melyeket az írás közvetített, melyek megtestesítik és továbbadják a népek bölcsességének értékeit. Az egyházi könyvtárak pusztá léte, melyek közül nem kevés régi alapítású és különleges kulturális értékkel bír, döntő bizonyítékát adja annak a visszavonhatatlan elkötelezettségnek, melyet az Egyház a könyvészeti hagyományok által dokumentált szellemi örökséggel szemben tanúsít, melyre ugyanakkor úgy tekint, mint az emberiség szolgálatában álló saját és egyetemes javakra.

1.2 Az egyházi tulajdonú könyvtárak, ahol megőrzik és hozzáférhetővé teszik minden korok emberi és keresztény kultúrájának emlékeit, a tudás kimeríthetetlen tárházát képezik, amelyből a teljes egyházi és ugyanazon világi közösség is a jelenben képes megismerni saját múltjának emlékét.

Azonban a sajátos és elsődleges érdekelttség, mellyel az Egyház rendelkezik az úgynevezett egyházi könyvtárak okán, abból a tényből származik, hogy az „evangélium kovásza” – melynek az Egyház egyidejűleg őre és közvetítője –, annak mértékében, ahogyan beékelődik a tudás különféle tudományágai közé, elindította a keresztény történelmet és a keresztény-vagy a kereszténység által inspirált kultúrát, előmozdítván a vallásos gondolkodás, irodalom, filozófia, jog, művészet, pszicho-pedagógia, stb. hihetetlen fejlődését.

Éppen ezért az Egyház számára nélkülözhetetlen eszköz a könyvészeti tanúság, csakúgy, mint a levéltári és művészeti, hogy kapcsolatba hozza azokat a nemzedékeket, melyek az étellel és a keresztény hittel szembesülnek, azzal, amit a kereszténység a történelemben és az emberi gondolkodásban létrehozott azért, hogy ne fosszuk meg őket azoktól a megszerzett tapasztalatoktól, melyeket az előző generációk saját kultúrájuk során már esetleg elnyertek. Ezen kívül azt lehet megemlíteni: a keresztény hagyomány – mely a maga fogyasztás nélküli mivoltában biztosítja van minden generáció számára – az írott könyvekben az Egyházon belül állandó segítségre talál saját elterjedéséhez-továbbadásához, saját elmélyítéséhez, saját megértéséhez, és a népek hagyományába való élő beleilleszkedéséhez. A könyvek őrzése és ez által olvasásuk és terjesztésük lehetővé tétele, következésképpen az Egyház számára az evangelizáló küldetéséhez nagyon közel álló, mondhatnánk csaknem azzal azonos tevékenység.

1.3.E magas rangú követelményből – ami az Egyház evangelizációs missziója – származik a keresztény közösségnek az a szakadatlan gondoskodása, melyet a saját könyvtárai alapítására, megőrzésére, gazdagítására, megvédésére és hozzáférhetővé tételére fordított. Bizonyítják ezt az ezen feladatok teljesítésére vonatkozó pápai felhívások sorozatai és az a példaértékű gondoskodás, amit az egyes egyházmegyék és szerzetesi közösségek a könyvekre fordítottak. Ugyanezért kell elhárítani mindazt, ami ellentétes a könyvtárak őrzésével és védelmével, gondozásával és gyarapításával, valamint a hozzáférhetőség és hasznosítás érdekeivel.

Ezen túlmenően az, aminek megőrzését az Egyház a saját könyvtáraiban vállalja, ma még inkább, mint bármikor, életbevágóan fontos a kultúra fejlődése érdekében. S ez nem csupán a vallási és egyházi tradíció jobb megismerése érdekében fontos, hanem egész bizonyosan a történelem, művészet és magának a civilizációnak az ismeretanyagai szempontjából is, melyhez tartozunk, és amelyből táplálkozunk. E miatt az indíték miatt az Egyház – miközben mindazon népeknek, amelyek körében jelen van, megadja azt a lehetőséget, hogy saját

[egyházi] könyvtárait használják –, mivel meg kell felelnie a védelem és fenntartás, valamint az ezekből fakadó dolgok szigorú követelményeinek, a civil társadalom tevékeny segítségét kéri, hogy a saját módján az is működjön közre ennek az egyetemes értékű hatalmas egyházi örökségnek a mentésében, megőrzésében és hasznosításában.

1.4 Természetesen meg kell határozni a pontos kritériumokat és a konkrét eljárásokat az Egyház és a civil társadalom közötti kölcsönös támogatásban, a könyvészeti értékek védelmének és javának ebben a munkájában, szem előtt tartva az egyes államok eltérő politikai helyzetét és érvényes jogszabályait. A Katolikus Egyház a maga részéről, e téren saját nagymértékű és közvetlen felelősségének tudatában, nagyon is fogékony a sok ösztönző jelre, melyek a történelmi emlékezet értékelése iránti megújuló érdeklődésből származnak a mai kultúra részéről, még akkor is, ha az nem szorosan akadémikus és szakmai. Ezért ebben a szemléletben az Egyház célul tűzi ki, hogy gyarapítsa és megfelelő módon érvényre juttassa a saját tulajdonában lévő könyvtárak nyilvános és közösségi jelentőségét.

Végül is arról van szó, hogy megértsük a civil társadalommal való együttműködés fontosságát és a közös tevékenységet az egyházi könyvtárak konzerváló megőrzésének, katalogizálás szervezésének szemléletében, hanem a könyvészeti örökség felértékelésének, hasznosításának egy új politikai látásmódjában. Az e célra való törekvést és együttműködést meg fogja könnyíteni, ha az egyházi könyvtárak kapcsolatba kerülnek az országos informatikai hálózat útján más egyházi és országos könyvtárakkal, hogy bibliográfiai információkat cseréljenek. A cél az, hogy a történelmi, tudományos, filozófiai, vallásos és irodalmi örökség, amelyet a könyvtárak őriznek, széles körben rendelkezésére állhasson a tudományos kutatásnak és a kultúra elterjedésének. Ez az egyházi tudományok javára is szolgál, melyek így még inkább jelen lesznek a kutatás és a tudomány világában.

A maga részéről azt kívánja az Egyház, hogy saját, közvetlen felelősségét az egyházi könyvtárakkal kapcsolatban teljesen megőrizze, mert felismerte annak jelentőségét, hogy ezek evangelizációs eszközök.

2. A könyvtári intézmény jelentősége és értéke az Egyházban: az egyetemes kultúra központja.

2.1 Annak ellenére, hogy a történelmi fejlődés menetéből nem hiányzik néhány, ma már nem helyeselt visszalépés, az Egyház meghatározó módon működött közre a kulturális intézmények formálásában: nem ritkán megújító ösztönzéssel és hosszú távú eredményekkel. Mindez direkt vagy indirekt formában történt a könyvtári intézmények fejlődésének speciális területén is.

Így például közismert a fontossága annak az átmenetnek, ami a „tekercs” és a kódex között volt, az utóbbi az írott dokumentumoknak, melyek a kultúra fejlődéséhez szükségesek, egy könnyebben kezelhető és éppen ezért jobban terjeszthető változata. A sajátos keresztény felfogás szerint a „szent könyvek” tiszteletreméltó könyvek, de nem ezoterikusak, mivel olyan tudásmátrixnak minősülnek, mely természete szerint az egyetemes elterjedést sugallja, és minden bizonnyal korszakos lendülettel befolyásolták a „kommunikáció” és terjesztés minden formáját a kultúra felső szintjén. Ennek következményei megmutatkoztak az ezekkel homogén társadalmi és kulturális intézmények szintjén is. Elegendő lesz itt megemlíteni a káptalani iskoláknak, a monasztikus szerzetesi iskoláknak, a teológiai fakultásoknak, egyházi

akadémiáknak a hagyománya által gyakorolt hatást nemcsak a „könyvtári” eszme fejlődésére, hanem a tudomány művelésével és terjesztésével foglalkozó intézmények kibontakozására is.

2.2. Speciálisan, a könyvtári területen ugyanígy haszonnal említhető, hogy a könyvtár intézményének koncepciójában és belső szervezésében néhány minőségi megoldás az Egyház keretében fejlődött ki. A Ciszterci Rend volt az például, amely a kvantitatív megőrzés helyett (amikor az érték a könyvmennyiség) áttért a kvalitatív megőrzésre (vagyis a gyűjtésre és megőrzésre érdemes könyvek speciális kiválogatására). További jelentőségteljes lépés a kolduló rendeknél tapasztalható, amikor a könyvtárak módszeresen olyan figyelem tárgyává váltak, mely leltárak és raktárak a tanulmányozás és az olvasás tekintetében való ésszerűsítése felé fordult.

Tény, hogy a humanizmus és a reneszánsz idejéig kell várni, hogy megteremtődjenek azok a feltételek, melyek ezeket a kezdeményezéseket általános érvényű szervező elvekké és teóriává alakítják. Itt is néhány egyházi könyvtár (Vatikán, Ambrosiana) tűnik ki az első és értékesebb könyvtárak közül, ahol nem pusztán a könyvek becse, hanem azzal együtt az általános kulturális és tudományos érdek is szempontja volt a hatalmas és értékes gyűjtésnek, valamint megszervezésében szerepet játszott, hogy hozzáférhető legyen egy kozmopolita közönségnek, mely olyan kutatókból áll, akiket a szövegek tartalmának hasznosítása és értékesítése is érdekel, nemcsak a gyűjtött tárgyak anyagi értéke.

Egyidejűleg a szövegek szerzésében és gyűjtésében érvényesülő koncepció egyre inkább szélesedik, jelentősen enciklopédikusává válik: az egyházi könyvtár a teológiai diszciplínákra vonatkozó szövegeken kívül ekkor már azonos elkötelezettséggel és gondnal gyűjti a latin és görög klasszikusokat, a tudományos és filozófiai diszciplínák szövegeit, az egyes kultúrák és vallások dokumentumait, a különböző népek és legkülönbözőbb civilizációk történelmi és művészeti emlékeit.

2.3. A fentiekben vázolt jellegzetes fejlődési szakaszok alapján lehetséges meghatározni az egyházi könyvtárak egyik jellegzetes saját hivatását, miszerint a tudás különböző formái közötti konfrontáció tipikus helyének szerepét játssza. Ez az elhivatottság világossá válik abból az egyetemes (katolikus) indíttatásból, mely az igazság kutatása utáni keresztény felfogás alapját képezi, ami összehozza a történelem és a kultúra minden területe iránti érdeklődést és érintkezést, s amelyekben az ilyen kutatás tapasztalata a gyakorlatban és adatokkal alátámasztva is megjelenik.

A tárgyi, történetileg kialakult elhivatottság visszanyerése, melynek az egyházi könyvtár birtokában volt – azon kívül, hogy segít eloszlatni néhány előítéletet keltő közhelyet, mely úgy kívánja láttatni az egyházi intézményt, mint ami elzárkózik a dialógus és a megszorítások nélküli széles körű kulturális kapcsolatok elől – természetesen elősegítheti a határozottabb és megalapozottabb elkötelezettségét azoknak, akik az egyházban arra hivatottak, hogy olyan becses kulturális műhelyekben működjenek, mint amelyek az egyházi könyvtárak. Valóban, az egyháztörténelem folyamán nem ritkán ezek voltak azok a magas színvonalú kulturális centrumok, melyek ma is abban a helyzetben vannak, hogy más hasonló kulturális intézményekkel együttműködve a kultúra javára működőképes eszközök legyenek.

2.4. Még ha ez is a történelmi igazság, mely az egyházi könyvtáraknak az eredetét, jellegét, kulturális befolyását és módszerét meghatározza – különösen a fent említett nagy könyvtárakét – el kell ismerni, hogy nem mindig volt meg a szándék és lehetőség az összes egyházi könyvtárat ilyen szinten tartani. Sok egyházi könyvtárnak a fennmaradását vagy

működőképességét nehezítették az átgondolatlan elidegenítések, vagy ingatlanelkobzások; az ismétlődő háborús események, nem kevés szerzetesrendnek a megszüntetése, következésképpen könyvtáraik állományának számszerű csökkenése; a kulturális állásfoglalások bizonyos bonyolultságai; némely hanyagság, egészen az érdektelenségéig.

Remélhető, hogy az Egyház és a népek kulturális javai iránti felelősségtudat megújult ösztönzést ad ezen kulturális központok felvirágoztatására és közösséghez kapcsolására, az ember szolgálatára; elkerüli azonban azt, ami a tudás összességét véglegesen károsítja, ellenállva a kulturális eszközök elszegényítésének.

3. A Kulturális Javak Pápai Bizottsága és az Egyházi Könyvtárak.

3.1. Amint fentebb említettük, a pápák és a Szentszék azon fáradoztak, hogy felszítsák az egész egyház pasztorális és kulturális elkötelezettségét az egyházi könyvtárak gondozása iránt, melyeket különböző szinten és különböző céllal alapítottak. (ld.: 1. jegyzet.)

Néhány háborús esemény, mely annyi egyházi könyvtárat hozott bizonytalan helyzetbe és az általános átalakulás, melyet az utolsó évtizedekben minden intézmény átélt, valamint maga a mód, amellyel a kultúrát értelmezzük és az eszközök, amivel azt magunkévá tesszük, súlyosbították az ilyen könyvtárak megőrzésével és használatával kapcsolatos problémákat.

Úgy látszik eljött az idő, amikor vagy ismét eljutnak egy korábbi állapot visszanyeréséhez és egy megújított élethez, vagy máskülönben előre sejthető a helyrehozhatatlan hanyatlás.

II. János Pál pápa, megragadva ezt a kényes pillanatot, megállapította, hogy az Egyház minden kulturális értékének – így a könyvészeti javakénak is – védelme, használata és előrevitelének globális problémája ne csupán buzdító dokumentumokra vagy esetenkénti illetékes határozatokra legyen bízva, hanem a Római Kúria egy főhatóságának (dikasztériumának) saját és állandó célkitűzése legyen. Kifejezetten és hivatalosan erre a célra és hatáskörre rendelték az Egyházi Kulturális Javak Pápai Bizottságát.

3.2. Ebben a minőségben ez a Pápai Bizottság a jelen dokumentumban specifikusan az egyházi könyvtárakkal szándékozik foglalkozni.

3.3 Megbízatásának eleget téve – „Commissio Ecclesiis particularibus et Episcoporum coetibus auditorium praebet et una cum iis agit.” (II. János Pál, apostoli konstitúciója: „Pastor Bonus” 28. VI. 1988, art. 102.) e Pápai Bizottság tudván, hogy a pápa kifejezett szavait visszhangozza, közvetlenül az egyházmegyék exc. ordináriusaihoz és a szerzetesi kongregációk főtisztelendő általános főnökeihez fordul, hogy magáévá tegye mindenfajta, régi és új egyházi könyvtár (püspöki, káptalani, plébániai, egyetemi és oktatási intézményi 'stúdium', rendi, intézményi, társulások és mások) sorsa iránti figyelmet és gondoskodást.

Szükséges, hogy a lelkipásztori tevékenység közepette újra a maguk teljességében legyenek jelen az Isten népe evangelizációját segítő és kultúrájához tartozó eszközök, mint amilyenek az egyházi könyvtárak, hogy ez által előmozdítsuk a „dialógust az emberiséggel”, mely ezekben az eszközökben jelen van, igen gyakran úgy, hogy eleven módon találkozunk a kereszténység tényével és egy kétezer éves kultúra gyökereivel, mely nélkül a világ bizonyosan szegényebb lenne.

Nem menthető, hogy a kulturális értékekre fordított figyelmet a lelkipásztorok csekélyebb feladatai közé soroljuk, vagy hogy engedjünk annak a felületes és egyszerűsítő meggyőződésnek, hogy a „cura animarum” eltekinthet ilyen eszközöktől, mintegy „luxusnak” tartva azokat, nem pedig az evangelizáció számára lényeges eszköznek, még az újabban alakított Egyházaknál is. (Vö. II Vatikáni Zsinat „Ad Gentes divinitus” dekrétum 7. XII. 1965, N. 21.)

4. Iránymutatás az Egyházi Könyvtárakkal szorosan összefüggő tevékenységekre vonatkozóan.

4.1. Szükséges, hogy minden egyházmegye és szerzetes intézmény (congregazione religiosa) – ha eddig még nem tette meg – gondoskodjék leltárról és határozza meg a felelősége alá tartozó területen a könyvtárak különböző tipológiáját, hogy eljusson odáig, hogy lehetőség szerint az ezt követő beavatkozások tervezésekor már adatok álljanak rendelkezésre a szükséges terekről, mind a könyvtárat használók, mind pedig a már meglévő állomány tekintetében, ezen kívül a rendszeres állománygyarapítás megtervezéséhez, a munkához és a stúdiumhoz (olvasószolgálat, tájékoztató munka, tudományos kutatás) szükséges eszközök beszerzését illetően.

Amikor a távolság még nehézséget jelentett, nyilvánvaló volt, hogy minden egyházi könyvtár megkísérelte, hogy a céljai számára, amiért létrejött, a teljesség és megfelelés maximumával rendelkezzen. Ma, amikor a távolságok könnyen legyőzhetők és az informatika a segítségeket és cseréket nagy könnyedséggel teszi lehetővé, az egyházi könyvtárak esetében is könnyebben lehet gondolni tervezésre, és így kvalifikáltabbá és jobban használhatóvá tenni azokat az adott területen.

Mint ahogy a lelkipásztorkodás különböző területein arra törekszenek, hogy jól képzett munkatársakkal rendelkezzenek, ennek így kell lennie a könyvtári területen is: a „könyvtári szolgálatnak” teljes hatállyal és megbecsüléssel újra meg kell jelennie a keresztény közösségekben, mivel az nem csupán egy munkavállaló, hanem a kultúra gerjesztője (animator) és következésképp az egyház evangelizáló tevékenysége, amikor azon egyházi közösség tudásának gyarapításán fáradozik, melyhez tartozik, és hozzájárul mindazoknak a kutatásához, akik a saját ismereteiket el akarják mélyíteni. Maga a szakmai képzés pedig hatásos segítség lesz a kultúra közlésének és kísérésének missziójában és, a lehetőség határain belül, a keresztény gondolat mély megismeréséhez tartozó próbálkozásokban.

4.2. Bizonyára a Főtisztelendő Megyés Püspökök és a Kongregációk Főtisztelendő Generális Atyái az elsők között vannak, akik könyvtáraiknak egy ilyen újraéledését óhajtják.

E Pápai Bizottság a kötelezettség és érdekeltség újraéledése meggyorsításának lehetőségét szeretné jelezni, támogatva azoknak a papoknak, szerzeteseknek és laikusoknak a specializálását, akik felvállalják a feladatot, amennyire lehet stabilan, könyvtárak, hasonlóképpen levéltárak és a művészeti javak életre keltésének irányításában. Ezen okból kifolyólag már egy ideje sikerrel és megfelelően működik a Scuola Vaticana Paleográfiai, Diplomatikai és Levéltári, valamint a könyvtárszervezési és adminisztrációs szék az Archivio Segreto Vaticano, illetve a Biblioteca Apostolica Vaticana mellett; azonos céllal létesítették nem rég a Pontificia Università Gregoriana mellett Rómában az Egyház Kulturális Javaival foglalkozó felsőfokú tanfolyamot („Corso Superiore per i Beni Culturali della Chiesa”); azon tevékenykednek, hogy növeljék a különböző nemzetek egyházi könyvtárainak társulásait

abból a célból, hogy ezek is – lehetőség szerint egymással szövetkezve – az ezen szektort jellemző problémákkal való szembesülésben kölcsönösen segítsék egymást, és ezen könyvtárak munkatársainak időszakosan továbbképzést, átképzést nyújthassanak.

4.3. Úgy tűnik, hogy számos egyházmegyében eljöhet az ideje a „helyi Egyház egyetlen nagy könyvtára” megszervezésének, mely, mivel elsődleges hely, a keresztény gondolkodás antik és újabb fő műveivel jobban el van látva, és mindenki számára jobban hozzáférhető. Ez, úgy látszik, újra időszervé teszi az antik, egyházi könyvtárak szellemét, az Egyház és a város szolgálatára, ahol el lehet érni a hagyomány hitelesebb és jobban dokumentált bizonyítékait, és amely rendelkezésre bocsátja a keresztény kultúrából áradó üzenetet. Ezen túlmenően a könyvészeti (bibliográfiai) források nagyobb lehetősége, melyeket együttesen a helyi egyház szolgálatába állítottak, lehetővé tenné az antik és értékebb könyvek figyelmesebb és értelmesebb védelmét és lehetséges restaurálását; lehetővé tenné a védelmet, mely nehezebbé válik, ha ezek az értékes javak itt-ott szétszórva találhatók különböző kis könyvtárakban.

Nem ismeretlen a sokdimenziós problémakör, melyet egy ilyen döntés kivált, mégis úgy tűnik, hogy, mint minden történelmi korszak, így korunk is megkívánja az Egyháztól ezt a fajta jelenlétet és a kulturális éltető erő képviselését a „Városban”.

Hozzá kell még fűzni ehhez a tényt, hogy sok egyetemi vagy specialista kutatás fordul mindinkább az Egyház kétezzer éves kulturális öröksége felé.

4.4. Nem szabad továbbá elhanyagolni a kisebb könyvtárakat sem – a plébániaiakat vagy társulatiakat –, melyek a múltban sok esetben valóságos „utóiskolákként” működtek teljes vidéki generációik számára, akiknek nem volt könnyű elérni a nagy műveket és kulturális forrásokat, de az úgynevezett „mozgó könyvtárak” révén el tudták mélyíteni a keresztény gondolkodást, és szert tehettek egy alapjában meglehetősen szilárd kultúrára. Ma az ilyenfajta könyvtárak arculata „kis multimédia centrumok” felé látszik elmozdulni, ahol a könyv a kultúra egyéb terjesztő-eszközeivel találkozik.

Lehet, hogy egy hatékony „egyházmegyei központ”, melyet a kulturális javak – könyvtárak, levéltárak, múzeumok – munkatársai működtetnek, képes lenne foglalkozni a plébániai és a társulások könyvtárainak továbbvitelével és átalakításával.

Tekintettel erre, támogatni kellene egy folyamatos és kitartó dialógust az egyházi könyvtárak egyesületeinek országos felelősei, valamint a könyv- és multimédia kiadók közt, hogy ily módon azonosítsák és előmozdítsák azt, ami hasznosnak és szükségesnek mutatkozik a keresztény közösségek kultúrája számára, és mint pozitívumot a „katolikus világ” bekapcsolja az egyes országok kultúrájához való hozzájárulásként.

Lehet, hogy az intelligens tervezés mind a terjesztésben, mind a kiadói kultúra és gondosság elmélyítésében pozitív eredményt hozhatna: elkerülve az ismétlődéseket, kipótolva a hiányokat és elhárítva bizonyos vérszegény értékeket, amitől annyit szenved az aktuális publicisztika.

4.5. Nem lehet elhanyagolni azt a tényt, ami némely nemzet egyházának életét sújtja: ez a klérus fogyatkozása és ebből eredően a jelenlét csökkenése. Korábban az egyes plébániákon és intézményekben a papok nyújtották a természetes garanciát a plébániai vagy intézményi könyvtárak megőrzésére, működtetésére. Gyakran ebből következik az ilyen könyvtárak elszegényedése vagy egyenesen a működésképtelensége.

Úgy ítéljük, hogy nem szabad belenyugodni e folyamat végzetes mivoltába, hanem meg kell tenni mindent az ilyen megszűnt plébániák vagy intézmények – nem ritkán elég értékes – könyvtárányának megtartására. Amennyiben őrizetlen, az eltűnés fenyegeti, tehát gondoskodni kell az őriztetéséről vagy elhelyezéséről környékbeli vagy nagyobb hatáskörű könyvtárakban. Az egyetlen egyházmegyei központban való elhelyezéssel az egyébként hozzáférhetetlen könyvtárányok, azonkívül, hogy őrzésük így könnyebben megoldható, továbbra is hozzáférhetőek és hasznosak maradhatnak.

4.6. Amint említettük, 1992 folyamán az újonnan megalapított Pápai Bizottság elsődleges feladatának tekintette, hogy szívélyes levelet írjon (mely azonban egyben érzékeny vészkiáltás is volt mindazokkal a problémákkal kapcsolatba, amelyeket az egész Egyházban jeleztek) a jövő papoknak az egyházi kulturális javak evangelizációs szerepe iránt való fogékonnyá tételének problémájáról és azon felelősségről, mely ebből kifolyólag érinti őket. (Vö. Lettera circolare agli Ecc.mi Vescovi, 15. X. 1992).

Hasznosnak látszik ezt a felhívást megismételni, illetve pontosabban kifejtteni, mire is vonatkozik:

– a könyvtár értékelése és használatának gyakorlati ismerete a filozófiai és teológiai kurzusok idején, amelyet a szeminaristák letöltenek;

– a levéltári és bibliográfiai dokumentumok ismeretének fontossága, hogy tudatában legyenek a saját Egyházuk és az egyetemes Egyház identitásának: leendő pap nem engedheti meg magának, hogy ezt ne ismerje;

– a könyvtárak hasznossága miként épül be a pap rendszeres lelkipásztori tevékenységébe: honnan meríthet anyagot saját tanulmányokhoz és hova lehet irányítani esetenként azokat, akik ismereteiket el kívánják mélyíteni

A szemináriumnak, mely a leendő papokat képezi, fel kell vállalnia, hogy mindezek iránt fogékonnyá tegye őket.

4.7. Elérkezettnek látszik az idő, hogy a püspöki konferenciák az egyházmegyék és különösen saját Egyházuk egyházi könyvtárosai részére kidolgozzák az „Egyházi könyvtárak direktóriumát”, amelynek célja, hogy kiemelje az egész egyházi közösség előtt a „szabályos pasztorális” feladat értékét, amelyet a könyvtárosok (legyenek akár papok, szerzetesek vagy laikusok) a keresztény kultúra élesztése és a kultúrákkal való párbeszéd érdekében végeznek. Ez a direktórium adjon tájékoztatást a bonyolult doktrinális, jogi és gyakorlati problémákról, melyek az egyházi könyvtárakat érintik, igazítsa el a polgári könyvtárakkal való kapcsolat terén: segítse a könyvtárak használatának erőteljesebb újraéledését.

Úgy tűnik, hogy a helyi viszonyokhoz való szorosabb kötődés végett megfelelőbb, ha az ilyen direktórium inkább nemzeti, mint egyetemes jellegű.

Ez azonban nem fosztja meg a püspöki konferenciákat attól a joguktól, hogy a meglévő problémákról és javaslatokról a pápai bizottságot kellőképpen tájékoztassák, mely minden további feladatot teljesít azért, hogy az egyházi könyvtárak ügyét szolgálja.

4.8. Az Egyházi Kulturális Javak Pápai Bizottsága kötelességének tartja tájékoztatni az excellenciás püspököket és a főtisztelendő általános főnököket, akik régi alapítású és

konzolidált egyházakban működnek, arról a problémáról, amit a „misszionáriusi könyvtártudomány” körébe lehetne utalni. Azaz, számos egyházmegyében, ahol „az egyház elültetése” (plantatio Ecclesiae) kevéssel korábban ment végbe, nemcsak, hogy nem lehet megfelelő „egyházmegyei könyvtárakat” létesíteni – amint azt a fentiekben óhajtottuk –, de még „nemzeti könyvtárakat” sem, mert rendkívül nehezen vagy egyáltalán nem lehet megszerezni a patrisztikai és nagy teológiai gyűjteményeket.

Azon egyházak részéről, melyek olykor már nem annyira használt, vagy nem használható egyházi könyvtárakkal rendelkeznek, tervezhetnék-e, hogy a fejlődésben lévő egyházaknak a tartalom tekintetében fontos és alapvető könyvállományt küldenének (amilyenek a nagy filozófiai és teológiai művek, patrisztikai sorozatok és források)?

Úgy tűnik, hogy ez a cserélhetőség az egyházak között kiemelkedő kulturális és pasztorális tőke lehetne azáltal, hogy bizonyos kihasználatlan könyvtárak értékét újra a felszínre hozná.

Az ilyen kulturális cserének szervezői lehetnének az egyházi könyvtárosok nemzeti társaságai, egyetértésben az említett Pápai Bizottsággal.

4.9. Mint ismeretes, az egyházi könyvtárak nagyobb részét érintő igen nagy probléma az egyre újabb könyvállomány beszerzési költségéből, valamint magának a könyvtárnak a kompetens és megfelelő stabil személyzettel való működtetésének költségéből tevődik össze.

A kisebb könyvtárak esetében, mint a plébániáké vagy társaságoké, vissza kell térni az önkéntes adományokhoz, amint ezt más korokban dicséretesen művelték, azon keresztény közösségek fogékonyságához fordulva, melyek ezeket a kulturális szerepükben oly jelentős központokat létrehozták.

Mivel ezek a könyvtárak nem csak a keresztény közösségek kizárólagos használatára szolgálnak, hanem bárki számára használható kulturális eszközök, úgy tűnik, minden jogcímük megvan arra, hogy részesüljenek azon támogatásokból, amit a terület könyvtárai fejlesztésére a nemzeti, regionális vagy helyi közösségek fordítanak.

A nagy egyházi könyvtárak számára, úgy látszik, új vagy világosabb közkönyvtári profilnak kell kirajzolódnia, legalábbis azokban az egyes egyházakban, ahol ez még nem történt meg.

A könyvtárak esetében éppúgy, mint a többi egyházi kulturális javak esetében (levéltárak és művészeti javak), amennyiben azok kizárólag az egyházi közösség céljait szolgálják, Az Egyház ezek fölött abszolút rendelkező marad, és nehéz azt gondolni, hogy a nemzeti közösségeknek ezeket az intézményeket, azok közé kell sorolnia, melyeknek a szükséges támogatást megadja.

Amennyiben az Egyház – noha könyvtárainak tulajdonosa és felelőse marad – megnyitja ezt a vagyont, amilyen mértékben ezzel élni kívánnak, jogosnak látszik, hogy a kulturális életnek és eszközöknek ez a befektetése a nemzet kulturális javai közé számítsa, s megkapja a kellő anyagi és szervezeti támogatást.

Úgy véljük, hogy a püspökkari konferenciák, nemzeti kormányok és nemzetközi szervezetek közötti kapcsolatok számára ezek nagy jelentőségű és komoly elkötelezettséget érdemlő problémák.

4.10. Végül, e Pápai Bizottságnak feladatai közé tartozik, hogy támogassa a mindinkább organikus kapcsolatot az egyházi közösséggel, ami célszerűen a nemzetközi kulturális társaságok és a kultúra élesztésére létrehozott nemzetközi szervezetek révén mutatkozik meg. Szabad kérnünk a püspökkari konferenciáktól, hogy könnyítsék meg ezt a feladatot, támogatva az egyházi könyvtárak országos társaságait és csatlakozásukat a megfelelő anyaországi és a nemzetközi társaságokhoz, annak tudatában is, hogy ezek az intézmények olykor kötelezettséggel járó együttműködést is kérhetnek – időt és kölcsönös felelősséget igénylőt –, amihez a kötelező készséget fel kellene ajánlani.

Excellenciás Úr!

Amennyiben jelen levelünkben tartalmazott kéréseket rövid megállapításokban kellene összefoglalnunk, akkor a következőket mondhatnánk:

– a Szentatya a kulturális javak iránti érdeklődés általános újravirágzását az „idők jelének” tartja; „a kulturális területen tapasztalt” egyház nem lehet, hogy ne fogadja ezt a felhívást;

– ez alkalommal az egyházi könyvtárak természetét, feladatát, fő problémáit akartuk aláhúzni, nem azért, hogy ezen feladat teljes súlyát a megyéspüspökök vállaira helyezzük, hanem azért, hogy összefogjunk és így együtt tegyük újra lehetővé az evangelizáció és a kultúra ezen fontos területének kisugárzását;

– nyilvánvalóvá tettünk néhány problémát, és miközben megoldásokat javasoltunk, annak tudatában tettük, hogy a helyi egyházak különböző helyzete lehetetlenné teszi olyan irányvonalak kialakítását, ami az egész problémakörre és minden helyzetre vonatkozóan érvényességgel bír. Körlevelünket „szikrának” tekintjük, amely érdeklődést kelthet és eszmecserét kezdeményezhet az Ön püspöki konferenciáján belül;

– még egyszer megállapítjuk, hogy a legsürgősebb és a legmélyebbre ható probléma az, hogy visszaadjuk az egyházi közösségeknek – és lelkipásztorainak – az egyház kulturális javaival kapcsolatos érzéküket, annak belátását, hogy a kulturális javak valóságos és sajátos „pásztorális eszközök”. Ezek között itt a könyv-örökséget világítottuk meg, amely a levéltárakkal együtt az egyház emlékezete a hitben való sajátos, egyre nagyobb elmélyülés területén, de egyben az egész emberiség emlékezetévé válhat, amennyiben fel akarja fedezni mit is jelent valójában a kereszténységgel átitatott kultúra.

– ezért hasznosnak tartanánk, ha a püspöki konferenciák szervezett módon nyúlnának az egyházi könyvtárak témájához, az ezzel kapcsolatos problémákhoz, hogy azután ehhez csatlakozva az egyes egyházmegyék a maguk szintjén is szembesüljenek vele. Úgy tűnik, miután az egyes támpontokat megjelenítettük, nem lesz túlságosan nehéz egy valódi mozgalmat indítani, mely az egyházi könyvtárak iránt való érdeklődéssel kapcsolatos, melyet ezen a területen képzett szakemberek elhatározása és értékelése mozgat;

– mint mindig örömmel tölt el bennünket, ha megfontolásainkkal kapcsolatban elmélyülésre alkalmas választ kapunk, hogy ebből így további lépések következzenek, és tevékenységünket a valódi helyzethez igazítsuk és képesek legyünk hatékony, a tapasztalat által igazolt kezdeményezéseket javasolni.

„Végül még egyszer a Szentatyanak, II. János Pál pápának adjuk át a szót:

A hit természeténél fogva hajlamos arra, hogy magát művészi formákban és történelmi jelekkel fejezze ki, melyek belülről fakadó evangelizációs erővel, valamint kulturális értékkel rendelkeznek, melyekkel szemben az egyház a legnagyobb figyelemre hivatott.” (Motu proprio „Inde a Pontificatus Nostri Initio” 23. III. 1993, Proemio.)

Ezekhez a veretes zárszavakhoz megmarad nekem a testvéri jókívánságok és üdvözet csatolása;

így maradok mélyen tisztelt Excellenciádnak

Jézus Krisztusban

kész híve:

+ Francesco Marchisano

elnök

Mons. Paolo Rabitti

titkár